

Νικόλ Κοροντζή**ΤΟ ΦΥΛΟ ΩΣ ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ**

Το σώμα μας πάντα αποτελούσε έδαφος συστημάτων καταπίεσης. Το ίδιο το φύλο μας, ως «ρυθμιστικό ιδεώδες», αποτελεί προϊόν ιστορικών και πολιτισμικών διαδικασιών-σχέσεων εξουσίας και μας εντάσσει σε ένα περιχαρακωμένο ιεραρχημένο ετεροκανονιστικό, κοινωνικό πλαίσιο διπολικού συστήματος φύλου (θηλυκό/αρσενικό), το οποίο επιτάσσει μία σειρά -αποδεκτών και μη- συμπεριφορών. Όταν ένα υποκείμενο τείνει να διασαλεύσει αυτή την ισορροπία τότε είτε θα τιμωρηθεί, ερχόμενο αντιμέτωπο με τις κοινωνικές επιταγές, είτε θα περιθωριοποιηθεί. Κατά συνέπεια, αυτό το ετεροκανονιστικό διπολικό σύστημα φύλου, ως πολιτική διαμόρφωσης υποκείμενων και αποκείμενων όντων, αναπαράγει ένα σύνολο κοινωνικών αποκλεισμών, ανισοτήτων και έμφυλης βίας. Παρακάτω θα αναδειχθούν ψήγματα αυτών των φαινομένων καθώς και εναλλακτικοί τρόποι ύπαρξης και επιτελεσματικότητας του φύλου.

Οι Ορκισμένες Παρθένες

Το Κανούν, που προέρχεται από την ελληνική λέξη «κανών» ή «κανόνας», ήταν ένα σύνολο προφορικών και άγραφων -μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα- νόμων και εθιμικών κανόνων που καθόριζαν αυστηρά όλες τις σημαντικές πτυχές της κοινωνικής ζωής στην Αλβανία και κυρίως στα βόρεια χωριά της Αλβανίας και του Κόσσοβου. Με βάση αυτό, οι γυναίκες δεν είχαν κληρονομικά δικαιώματα, δικαίωμα ψήφου, δικαίωμα λήψης αποφάσεων στα «του οίκου τους», δεν μπορούσαν να δουλέψουν, να αγοράσουν γη, να οδηγήσουν αυτοκίνητο, να καπνίσουν, να πιουν αλκοόλ, να φορέσουν παντελόνια. Ζούσαν ως ιδιοκτησία των ανδρών της οικογένειας και του συζύγου, τον οποίο δεν είχαν δικαίωμα να επιλέξουν.

Εικ. 1: Jill Peters, *Οι Ορκισμένες Παρθένες της Αλβανίας*, 2013-19.
Πηγή: slate.com

Εάν μία γυναίκα αρνούταν το γάμο, τότε παραδιδόταν με τη βία στον σύζυγο μαζί με ένα φυσίγγι, ούτως ώστε αν διέφευγε ή αν δεν ήταν παρθένα, ο σύζυγος να είχε το έννομο δικαίωμα να την θανατώσει με αυτό.

Εικ. 2: Jill Peters, *Οι Ορκισμένες Παρθένες της Αλβανίας*, 2013-19. Πηγή: slate.com

Ο μόνος τρόπος για μία γυναίκα να αποκτήσει ίσα δικαιώματα με έναν άνδρα ήταν να αποποιηθεί τη θηλυκή της ταυτότητα και να γίνει «μπουρνέσα», δηλαδή ορκισμένη παρθένα, παίρνοντας όρκο μπροστά σε μια επιτροπή με πρεσβύτερους 12 χωριών. Αν έσπαγε τον όρκο αυτό, τιμωρούταν με θάνατο. Αυτό σημαίνει πρακτικά πως έπρεπε να αποκτήσει ένα πλήρως αρρενωπό παρουσιαστικό (κοντά μαλλιά, αντρικά ρούχα), να αλλάξει το όνομά της, να αναφέρονται σε αυτή με αρσενικές αντωνυμίες και να αποποιηθεί πλήρως το δικαίωμα στη σεξουαλική ζωή και το γάμο. Μόνο έτσι θα μπορούσε να ζήσει ελεύθερα, να εργάζεται, να ενεργεί ως επικεφαλής μιας οικογένειας, να

προστατεύει τα γυναικόπαιδα, να παίζει μουσική, να τραγουδά, να καπνίζει, να πίνει αλκοόλ και να μιλά ισότιμα με τους άνδρες. Η επιλογή να γίνει «μπουρνέσα» μπορούσε να παρθεί είτε από την ίδια είτε από την οικογένειά της-όποια ηλικία κι αν είχε.

Η παράδοση των ορκισμένων παρθένων χρονολογείται από τον 15ο αιώνα και παρόλο που τείνει να εκλείψει πλέον, υπάρχουν ακόμα δεκάδες γυναίκες που ζουν έτσι στα βόρεια χωριά της Αλβανίας. Σε καμία περίπτωση η επιλογή ή επιβολή να γίνει μία γυναίκα «μπουρνέσα», δεν σχετιζόταν με **επιλογή** ταυτότητας φύλου. Ουσιαστικά, ήταν η έσχατη λύση για να αποκτήσει μία γυναίκα ίσα δικαιώματα με έναν άνδρα, αφαιρώντας της βέβαια ένα από τα πιο θεμελιώδη, δηλαδή να συνάψει ερωτικούς δεσμούς και να αποκτήσει απογόνους.

Μέσα από τα βιώματα αυτών των γυναικών διαφαίνονται δύο βασικά σημεία. Αρχικά, η νομιμοποιημένη έμφυλη βία που διέτρεχε τη ζωή τους καθώς και το γεγονός πως στο ετεροκανονιστικό διπολικό σύστημα φύλου αποδεικνύεται πως το φύλο, όπως η Judith Butler έχει αναφέρει, δεν είναι κάτι που κάποιος είναι αλλά κάτι που κάποιος κάνει, δεν πρόκειται δηλαδή για μία βαθύτερη ουσία που όλοι έχουμε μέσα μας κι απλά

εκφράζουμε αλλά για ένα σύνολο πράξεων και συμπεριφορών που επιτελούμε καθημερινά.

DANCE OR DIE

Ο μη συμβατός με το διπολικό σύστημα τρόπος έκφρασης της ταυτότητας του φύλου σκιαγραφείται και στην ιστορία του χορευτή Ahmad Joudeh.

Ο Ahmad Joudeh γεννήθηκε το 1990 στο Yarmouk, ένα camp για Παλαιστίνιους πρόσφυγες στη Συρία. Φέροντας από πολύ νωρίς την ιδιότητα του πρόσφυγα, και

αργότερα ζώντας μέσα σε ένα καθεστώς πολέμου στη Συρία (από το 2011 και μετά), η μόνη αίσθηση ελευθερίας που μπορούσε να βιώσει ήταν μέσω του χορού. Ωστόσο, όπως ο ίδιος έχει

αναφέρει, στην Αραβική κουλτούρα το να είναι ένα

Εικ. 3: Ahmad Joudeh, Παλμύρα, 2016. Πηγή: ahmadjoudeh.com

αγόρι χορευτής αποτελεί ντροπή για την οικογένεια. Έτσι, ήρθε σε σύγκρουση με τον πατέρα του, ο οποίος μέσω της βίας προσπάθησε να τον εξαναγκάσει να εγκαταλείψει τον χορό. Ωστόσο, για τον ίδιο, αυτό δεν αποτελούσε επιλογή. Ο χορός, πέρα από μέσο διαφυγής, έγινε μέσο αντίστασης στην καταπίεση του ISIS. Άρχισε να παραδίδει μαθήματα χορού σε παιδιά που έχασαν τους γονείς τους εξαιτίας του πολέμου, αποφάσισε να κάνει τατουάζ στον αυχένα του, στο σημείο που οι Τζιχαντιστές αποκεφάλιζαν όσους αντιστέκονταν, τη φράση «Χόρεψε ή Πέθανε» στα αραβικά. Όταν ένας Ολλανδός δημοσιογράφος έμαθε την ιστορία του και αποφάσισε να γυρίσει ντοκιμαντέρ για εκείνον, ο Ahmad επέλεξε να χορέψει μπροστά στο κατεστραμμένο θέατρο της Παλμύρας, εκεί όπου οι Τζιχαντιστές λίγο καιρό πριν, αφαίρεσαν τη ζωή πολλών ανθρώπων μεταξύ των οποίων και πέντε άτομα της οικογένειάς του. Μόλις η ιστορία του διαδόθηκε, τού δόθηκε η ευκαιρία να σπουδάσει στην Εθνική Ολλανδική Σχολή Μπαλέτου του Άμστερνταμ.

Σήμερα ο Ahmad, ως καταξιωμένος πλέον χορευτής και χορογράφος, συνεχίζει να μας εμπνέει και να πολεμάει για τα όνειρα των παιδιών που έμειναν πίσω στο camp προσφύγων όπου κι ο ίδιος μεγάλωσε.

Η ασφαλής ζώνη της Umoja

Η Umoja, που στα Σουαχίλι σημαίνει «ενότητα», είναι ένα χωριό στην περιοχή Samburu της βόρειας Κένυας με μία ξεχωριστή ιστορία. Δημιουργήθηκε το 1991 από 15 γυναίκες που τους συνέδεε μία κοινή εμπειρία. Αφενός δεν τους αναγνώριζαν κανένα δικαίωμα, διότι αποτελούσαν «κτήμα» του συζύγου κι αφετέρου είχαν όλες τους υποστεί σεξουαλική επίθεση από ομάδες στρατιωτών του Βρετανικού Στρατού, οι οποίοι από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου με άδεια της κυβέρνησης της Κένυας εκπαιδεύονταν

Εικ. 4: Kitra Cahana, *Γυναίκα Umoja*, 2008. Πηγή: Gettyimages

στη περιοχή Samburu. Υπολογίζεται πως κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 πραγματοποιήθηκαν περίπου 1.400 βιασμοί. Από αυτούς, οι 650 καταγγέλθηκαν στις αστυνομικές αρχές και χαρακτηρίστηκαν ψευδείς παρά, τα ισχυρά στοιχεία, μεταξύ των οποίων οι γεννήσεις διαφυλετικών παιδιών. Όσες γυναίκες αποκάλυπταν στους συζύγους τους ότι έπεσαν θύματα βιασμού, τις περισσότερες φορές ξυλοκοπούνταν ή θανατώνονταν από τους συζύγους, καθώς, θεωρήθηκε πως δεν ήταν πλέον «καθαρές» και την ευθύνη την έφεραν οι ίδιες.

Το 1991, οι γυναίκες αυτές, με πρωτεργάτισσα την Rebecca Lolosoli, αποφάσισαν να δημιουργήσουν ένα χωριό που θα λειτουργούσε ως ζώνη ασφαλείας για επιζήσασες σεξουαλικών επιθέσεων. Αργότερα, συμπεριλήφθηκαν όλες οι γυναίκες που ήθελαν να ξεφύγουν από το νομιμοποιημένο καθεστώς έμφυλης βίας που περιλαμβάνει -πέρα από πρακτικές σεξουαλικής, σωματικής και ψυχολογικής βίας- και πρακτικές όπως ο γενετήσιος ακρωτηριασμός και ο παιδικός γάμος. Ο βασικός κανόνας

λειτουργίας αυτής της κοινότητας είναι πως οι άντρες επιτρέπεται να εισέλθουν σε αυτήν ως επισκέπτες και μόνο εάν σέβονται τους κανόνες λειτουργίας της. Από την άλλη μεριά, οι γυναίκες έχουν κάθε δικαίωμα να συνάψουν σχέσεις με άντρες και να αποκτήσουν παιδιά που θα μεγαλώσουν στην κοινότητα αλλά δεν επιτρέπεται να συζητήσουν σε αυτή με τον σύντροφό τους.

Πρόκειται επομένως για μία αυστηρά μητριαρχική κοινότητα, η οικονομική αυτονομία της οποίας επιτυγχάνεται μέσω των προϊόντων που παράγουν και πωλούν οι ίδιες. Φυσικά η δημιουργία μιας τέτοιας κοινότητας διατάραξε τις ισορροπίες της πατριαρχικής κοινωνίας και επέφερε συγκρούσεις, παρόλα αυτά. η κοινότητα συνεχίζει ακόμα και σήμερα να ευημερεί και να αφυπνίζει τις υπόλοιπες γυναίκες για τα δικαιώματά που θα έπρεπε να έχουν. Οι γυναίκες αυτές κατάφεραν όχι μόνο να ενωθούν -όπως διαφαίνεται και από την ονομασία της κοινότητας- μέσω των κοινών τραυματικών εμπειριών που είχαν βιώσει αλλά και να δημιουργήσουν ρωγμές σε ένα από χρόνια παγιωμένο καταπιεστικό κοινωνικό σύστημα.

Αρμονία μέσω της διαφορετικότητας

Για να αναδείξουμε καλύτερα πως το φύλο και τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που του αποδίδονται αποτελούν γέννημα ιστορικών και πολιτισμικών διαδικασιών και δεν αντιμετωπίζεται ως μία βαθύτερη ουσία που όλοι εκ φύσεως έχουμε ή «είμαστε», αρκεί μία σύντομη ανασκόπηση σε ένα εναλλακτικό, μη δυαδικό σύστημα φύλου που λαμβάνει χώρα όχι σε κάποια ανεπτυγμένη χώρα της δύσης αλλά στην Ινδονησία.

Οι **Bugis** είναι μία εθνοτική ομάδα τριών εκατομμυρίων ανθρώπων στο νότιο Σουλαουέσι (Sulawesi) της Ινδονησίας. Σε αντίθεση, λοιπόν, με το δυτικό πολιτισμό, οι Bugis διαχωρίζουν το βιολογικό από το κοινωνικό φύλο και αναγνωρίζουν την ύπαρξη τριών βιολογικών φύλων: θηλυκό-αρσενικό-μεσοφυλικό και πέντε κοινωνικών: **γυναίκα-άντρας-γυνοαρσενικό/calabai**: άτομα με αρσενικό βιολογικό φύλο και θηλυκό κοινωνικό, **αντροθηλυκό/calalai**: άτομα με θηλυκό βιολογικό φύλο και αρσενικό κοινωνικό καθώς και το **μεταφυλικό** που ονομάζονται Bissu και αποτελείται από άτομα που έχουν μεικτό κοινωνικό φύλο και συχνά -αλλά όχι απαραίτητα- διαφυλικό βιολογικό.

Εικ. 5: Marc Asiz Ressang, *Το Πέμπτο Φύλο*, 2019.
Πηγή: marccressang.com/

επιτυγχάνεται μέσω της συνύπαρξης όλων των χαρακτηριστικών των φύλων. Οι Bugis, στη θρησκεία τους, πιστεύουν πως τα Bissu κατά την κάθοδό τους από τον παράδεισο δεν διασπάστηκαν σε θηλυκό ή αρσενικό αλλά παρέμειναν ως ιερή ενότητα και των δύο. Έχοντας, λοιπόν, αυτή την ιδιότητα θεωρούνται κάτι σαν Σαμάνοι που λειτουργούν ως διαμεσολαβητές των τριών κόσμων (του θεού, των ανθρώπων και των πνευμάτων).

Επομένως, για τους Bugis η συνύπαρξη όλων αυτών των φύλων είναι βαρυσήμαντη για την επίτευξη της αρμονίας στην ζωή-αν έστω και ένα από αυτά εκλείψει τότε θα διασαλευθεί η ισορροπία της. Αντίθετα, στις υποτιθέμενα ανεπτυγμένες δυτικές κοινωνίες όπου το διπολικό ετεροφυλοφιλικό σύστημα φύλου λειτουργεί ως ακρογωνιαίος λίθος, άτομα όπως τα διαφυλικά, που γεννιούνται στο μεταίχμιο του συστήματος αυτού, από τη στιγμή που θα γεννηθούν, οφείλουν να αποκτήσουν σαφή όρια αρσενικού ή θηλυκού φύλου [...] κι έτσι υπόκεινται σε σοβαρές αλλεπάλληλες χειρουργικές επεμβάσεις μόνο και μόνο για να επιτευχθεί η συμμόρφωση με τις κανονιστικές επιταγές του δυαδικού συστήματος, χωρίς ποτέ να τεκμηριώνεται επιστημονικά πως οι κοσμητικές αυτές επεμβάσεις θα βελτιώσουν την ποιότητα ζωής του υποκειμένου (Α. Χαλκιά, 2011).

Εν κατακλείδι, στα παραπάνω θα μπορούσαν να προστεθούν πρακτικές όπως η μερική ή ολική κλειτοριδεκτομή, η περιτομή, οι παιδικοί γάμοι, το χιτζάμπ και η μπούργκα, οι γυναικοκτονίες, η κουλτούρα βιασμού κ.ο.κ. Είναι γεγονός πως υπάρχει πληθώρα παραδειγμάτων βίας και καταπίεσης σε όλο τον κόσμο που αφορούν τα φύλα και που δεν είναι εφικτό να παρουσιαστούν όλα εκτενώς. Στόχος όλων αυτών των

Συγκεκριμένα τα bissu, περιγράφονται ως άτομα «gender transcendent» (που ξεπερνούν το φύλο) και αυτό γιατί δεν θεωρούνται ούτε άντρες ούτε γυναίκες αλλά εκπρόσωποι της «ολότητας» του φάσματος του φύλου και κατέχουν ιερό ρόλο γιατί διακατέχονται από αρμονία, η οποία

αναφορών είναι να αναδειχθεί αφενός πως το φύλο δεν είναι μία εκ φύσεως ιδιότητα που αποκτούμε εκ γενετής και εξωτερικούμε μέσω διάφορων πρακτικών αλλά μία κοινωνική και κανονιστική κατασκευή που συνδέεται άμεσα με την κουλτούρα. Παρόλα αυτά, συνεχίζουμε να θεωρούμε το φύλο ως κάτι φυσικό-βιολογικό και μη αναγώγιμο/διαπραγματεύσιμο και έτσι βιώνουμε συνεχώς πλήθος βίαιων συμπεριφορών ή πρακτικών με τις οποίες ερχόμαστε καθημερινά αντιμέτωποι.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Judith Butler, *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, USA, 1990.

Judith Butler, *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex*, USA, 1993.

Αλεξάνδρα Χαλκιά, *Έμφυλες Βιαιότητες – Εξουσία, Λόγος, Υποκειμενικότητες*, Αθήνα, 2011.

Elizabeth Zherka, «Excluded from Power, Historical Gender Inequalities I Customary Law in Kosovo and Northern Albania». University of Washington, Συνέδριο Βορειοδυτικών Σπουδών Ρωσίας, Ανατολικής Ευρώπης και Κεντρικής Ασίας. 16 Απριλίου 2011.

<https://web.archive.org/web/20160626035228/http://ellisoncenter.washington.edu/wp-content/uploads/2014/04/Zherka.pdf>

Renate van der Zee, «Its dance or Die. The ballet dancer forbidden to perform by Islamic state». *The Guardian*. Ημ. δημοσίευσης: 13 Μαρτίου 2017.

<https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2017/mar/13/its-dance-or-die-the-ballet-dancer-forbidden-to-perform-by-islamic-state>

Julie Bindel, «The Village Where Men are Banned». *The Guardian*. Ημ. δημοσίευσης: 16 Αυγούστου 2015.

<https://www.theguardian.com/global-development/2015/aug/16/village-where-men-are-banned-womens-rights-kenya>

Daniel Stables, «Asia's isle of five genders». *BBC*. Ημ. δημοσίευσης: 12 Απριλίου 2021.

<http://www.bbc.com/travel/story/20210411-asias-isle-of-five-separate-genders>